

So schön und poetisch diese aus unzähligen bunten Polyethylenteilen zusammen gesetzten Kugel auch wirkt, setzt sie sich doch kritisch mit dem zerstörerischen Potential des Menschen auseinander, das sich nicht einfach auf höhere Gewalt und gottgegebene Kompetenzen berufen kann.

Psalm 42:1 (oude berijming)

Hijgend hert der jacht ontkomen,
Schreeuwt niet sterker naar 't genot
Van de frisse waterstromen
Dan mijn ziel verlangt naar God.
Ja, mijn ziel dorst naar de HEER;
God des levens, ach, wanneer
Zal ik naadren voor Uw ogen,
In Uw huis Uw Naam verhogen?

Voorwoord

Mijn eerste herinnering aan de kerkgang gaat terug naar mijn vijfde jaar. Er was Heilig Avondmaal. Voor in de kerk stonden lange gedekte tafels met wit linnen en zilveren schalen en kannen. Het zag er mooi uit. Van mijn ouders mocht ik naar de kindercrèche, maar geen haar op mijn hoofd die hieraan dacht. De geur van oud speelgoed, een klein zaaltje en veel kinderen, dat vond ik maar niets. Nee, ik wilde in de bank zitten en kijken naar het gebeuren voor in de kerk. Gelukkig zaten mijn ouders voor in de kerk en kon ik goed zien wat er gebeurde. Mijn ouders gingen aan tafel, eerst bleef ik nog netjes in de bank zitten bij mijn zussen en broer, maar op een bepaald moment stond ik op en liep de bank uit en zei: "Ik wil ook taart, mag ik ook een stukje?"

Dit voorval beschrijft mijn 'erbij willen zijn'. De herinneringscultuur waar ik toen deel van uitmaakte, had echter niet de gewoonte dat kinderen deelnamen aan de 'Tafel van de Heer'. Dit 'erbij willen zijn' is een belangrijke lijn in mijn levensgeschiedenis. Een andere lijn is het besef van 'kleinheid', en de onmogelijkheid dat 'erbij zijn' te realiseren. Dit wordt mooi verwoord en verbeeld door Claire Morgan in de uitspraak en het beeld 'Act of God'. Als mens kan ik mij niet eenvoudigweg beroepen op het idee rechtstreeks de door God gegeven inzichten te vertegenwoordigen. Dit vergt

een kritische en onderzoekende houding. Kritisch denken en verandering zijn de hoofdthema's van mijn levensgeschiedenis en zijn dus ook mee bepalend geweest in de keuze voor het onderwerp van dit proefschrift: het complexe veranderproces van het ontstaan van de Protestantse Kerk in Nederland.

Dit proefschrift vormt de weerslag van zeven jaar zoeken, vinden, verliezen en opnieuw beginnen. De start was in Utrecht, waar ik sprak met dr. Hans Vermaak, die een lezing hield over complexe veranderprocessen. Dat was nog eens andere koek dan de modelmatige aanpak die ik kende van een consultancybureau waar ik regelmatig voor werkte. Van het één kwam het ander, Hans Vermaak legde voor mij contact met prof. dr. Leon de Caluwé en zo startte het promotietraject. Leon de Caluwé kende de protestantse kerkelijke wereld niet en daarom was het mooi dat er twee copromotoren aanschoven die deze van binnenuit wel kenden. Het schrijven van de *learning history*, waar Leon de Caluwé ervaring mee had, was een goede vorm om de complexe hoeveelheid data over het Samen-op-Weg-proces te lijf te gaan. Helaas werd Leon de Caluwé ziek en moest ik halverwege mijn promotietraject op zoek naar een nieuwe promotor. Dit was niet makkelijk, omdat – zo leek het – veranderkundigen en een kerkelijk veranderproces niet zo bij elkaar pasten. Er zijn in beide werelden verschillende paradigma's die maken dat de één de ander niet begrijpt of van waarde acht. Hierdoor moest ik verschillende keren vertellen en vertalen wat aan de ene kant veranderkunde betekent voor kerkelijke veranderprocessen, maar ook wat er speciaal is aan kerkelijke veranderprocessen. Veranderkundigen uit een niet-kerkelijke omgeving konden zich niet zoveel voorstellen bij Samen op Weg. Aan de andere kant zijn theologen er ook niet zomaar van doordrongen dat andere disciplines wezenlijk zijn.

Door hulp en tips van anderen ben ik op het spoor gezet van prof. dr. Hijme Stoffels. Ik zie nog het moment voor mij dat Hijme mij ontving in zijn kamer op de VU. Hij maakte er echt tijd voor en pakte het begeleidingstraject zorgvuldig op. Zijn inzicht en humor hielpen mij over de streep. Ook dr. Jos de Kock met zijn aandacht en scherpte voor met name de methode van onderzoek en dr. Jan Willem Kirpestein met zijn kennis van Samen op Weg en mentale steun, brachten mij verder. Wel bleek aanpassing van mijn onderzoek noodzakelijk en dat voelde soms ook als verlies, als een opnieuw beginnen. Een deel van het theoretisch kader heb ik herschreven en ik heb veel aandacht moeten besteden aan de formulering en vertaling van veranderkundige begrippen in een kerkelijk veranderproces. Het geworstel met de teksten, mijn onvermogen om mijn ideeën in foutloos Nederlands te verwoorden, werd mij bijna fataal.

Achteraf was dit promotietraject een goede leerschool om scherper te leren verwoorden waar veranderkunde voor staat in relatie tot Samen op Weg en wat maakt dat veranderen zo moeilijk is, namelijk omdat dit mede gepaard gaat met emoties. Juist in een kerkelijke context spelen herinneringen, emoties en overtuigingen een grote rol; insluiten en uitsluiten gebeurt bijna automatisch. Er liggen eeuwen aan tijd, gedachten, melodieën, overtuigingen en geloof besloten in de hoofden en harten van (kerk)mensen. Ik noem dit 'bewoonde herinnering'. Iets hiervan is zichtbaar in de bijdragen van de respondenten, als herinneringdragers aan de tijd van Samen op Weg. Hen wil ik bedanken voor hun tijd en inzet.

Nu, na zeven jaar, is het klaar, tenminste voorlopig. Het leren over veranderen voelt nooit af. En leren over veranderen in de kerk is al helemaal nooit klaar. Nog steeds heb ik het idee dat ik nog maar weinig weet en weinig in handen heb. Dit komt ook voort uit wat prof. dr. G. Harinck aan- geeft in zijn boek over Gereformeerde herinneringsculturen: een vrouw heeft weinig voorbeelden als het gaat om haar aanwezigheid in de geschiedenis en het zich uitspreken. Er is geen herinneringscultuur waar dit een veilig en overbekend ritueel is, waarnaar verwezen kan worden. Het voelt nog onwennig om mijzelf uit te spreken.

Echter, nu is het moment, het is zo ver.

Hanna Ingrid Ploeg-Bouwman